

Taberânî'nin *Ehâdis*'inden (nüshaları için bk. a.g.e., I, 197) seçtiği hadisleri aynı adla ayrı cüzler halinde derlemiş, İbnü'l-Cezerî'nin *el-Aş'ı* ve Şevkânî'nin *Tuhtetü'z-zâkirin*'ine kaynak oluşturduğu söylenen *el-Ed'îye* adlı bir dua mecmuası kaleme almıştır (*DİA*, IX, 538). Kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Müsne'd*, *el-Ebvâb*, *eş-Şüyûh*, *el-Câmi'u'l-muhtaşar fi't-tib*, *el-Müstahrec 'alâ Müslim*, *el-Emsâl*, *Evlâdü'l-muħaddisîn*, *el-'İlm*, *el-Teşehhüd* ve *tu-rukuh* ve *elfâzuh*, *Menâkıbü 'Alî*.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Zikru aḥbâri İṣbahân* (nşr. S. Dederling), Leiden 1931, I, 168; İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-'ulemâ'*, Beyrut, ts. (Dârü'l-advâ), s. 138; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 294; Zehebi, *Tezkiretül-huffâz*, III, 886, 887, 974, 1050-1051; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIV, 143, 463; XV, 553, 554; XVI, 13, 14, 15, 277, 278; XVII, 308-311; XIX, 207; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 201; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 8; İbn Hâcer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 117, 266; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Lecne), III, 412; a.mlf., *el-İtkân* (Ebû'l-Fazl), IV, 213; Dâvûdî, *Ṭabakâtü'l-müfessirîn*, I, 94-95; *Keşfü'z-zunûn*, I, 282, 439; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 190; *Hediyyetü'l-'arîfn*, I, 71-72; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 190; Bilmen, *Tefsir Tarihi*, I, 405; Sezgin, *GAS*, I, 196, 223, 225; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 26-27; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 261; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyun*, I, 211-213; Kemal Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara 1991, s. 119; Kâmusü'l-a'lâm, I, 660; Hasan Ensârî, "İbn Merdûye", *DMBİ*, IV, 603-605; Mustafa Çağrıncı, "Dua", *DİA*, IX, 538; C. Edmund Bosworth, "Ebn Mardawayh", *Elr.*, VIII, 38.

ABDÜLKADİR ŞENEL

İBN MERYEM

(ابن مريم)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Muhammed b. Ahmed eş-Şerîf
el-Medyûnî et-Tilimsânî
(ö. 1014/1605'ten sonra)

Mâlikî fakihî, edip ve tarihçi.

Tilimsân'da doğdu. İlk öğrenimini ilk mektepte hocalık yapan babasının yanında tamamladı. Onun ölümünden sonra aynı okulda ders vermeye başladı. Tilimsân'da Haddû b. Hâc el-Münâvî'den Arapça ve kıraat, Sâlih Ali b. Yahyâ el-Câdirî'den fıkıh, matematik, ferâiz okudu. Ayrıca Muhammed el-Vecdîci es-Sagîr, Tilimsân Ulucamii müderrislerinden Muhammed b. Şarkî, yine aynı caminin müderrislerinden fakih Ebû's-Sâdât et-Tilimsânî gibi âlimlerden faydalandı. Tahsilini tamamladıktan sonra ders vermek ve eser

yazmakla meşgul oldu. Eserindeki bazı kayıtlardan 1014'te (1605) hayatta olduğu anlaşılan İbn Meryem Tilimsân'da vefat etti.

Eserleri. İbn Meryem, *el-Bustân fî zikri'l-'ulemâ' ve'l-evliyâ' bi-Tilimsân* adlı kitabıyla tanınır. Eser Tilimsân ve civarında bulunan Vehrân, Nedrûme (Nedroma), Cebel Tesâle, Trâra beldelerinde, Fas civarındaki Sûs vadisinde ve Atlas bölgesinde yaşayan âlimlerle velîler hakkında değerli biyografik bilgiler ihtiva eder. İbn Meryem *el-Bustân*'ı yazarken Ahmed Bâbâ et-Tinbûktî'nin *Neylû'l-ibtihâc bi-târîzi'd-Dibâc*, Ebû Zekerîyyâ İbn Haldûn'un *Buğyetü'r-rüvvâd fî zikri (aḥbâri)'l-mülûk min Benî 'Abdî'l-vâd* ve Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin *Menâkıbü'l-erba'a*, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in *el-İḥâta* ve İbn Haldûn'un *el-'İber*'inden de istifade etmiştir. *el-Bustân*, Adrien Delpech tarafından özet halinde Fransızca'ya çevrilmiş (*RAfr.*, sy. XXVII [1883], s. 380-399; sy. XXVIII [1884], s. 133-160, 355-371), eser daha sonra Muhammed b. Ebû Şeneb tarafından *el-Bustân fî zikri'l-evliyâ' ve'l-'ulemâ' bi-Tilimsân* adıyla neşredilmiştir (Ceza-yir 1326/1908, 1986).

İbn Meryem'in kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *Gunyetü'l-mürîd li-şerhi mesâ'ili Ebi'l-Velîd*, *Tuhtetü'l-eberrâr ve şî'ârü'l-aḥyâr fi'l-vezâ'if ve'l-ezkârü'l-müsteḥabbe fi'l-leyl ve'l-neḥâr*, *Fethü'l-celîl fî edviyeti'l-'alil*, *Keşfü'l-lebs ve't-ta'kid fî 'akideti ehli't-tevhîd*, *et-Ta'likâtü's-seniyye 'ale'l-ürcûzeti'l-Kurtubiyye*, *Fethu'l-'allâm li-şerhi'n-nuṣṣi't-tâm li'l-hâş ve'l-'âm*, *Ta'lik 'alâ risâleti (muhtaşari) Ḥalîl* (bk. Âdil Nüveyhiz, s. 293; Ömer Ferruh, II, 272).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Meryem, *el-Bustân fî zikri'l-evliyâ' ve'l-'ulemâ' bi-Tilimsân* (nşr. İbn Ebû Şeneb), Ceza-yir 1986, s. 3, 5, 94-95, 145, 260-261, 264, 269, 272, 281, 286-287; Serkis, *Mu'cem*, I, 236; Hifnâvî, *Ta'rifü'l-halef bi-ricâli's-selef*, Beyrut 1402/1982, I, 151-152; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 680; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 189; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 291; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-'alâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 292-293; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 320; Muhammed el-Menûnî, *el-Meşâdirü'l-'Arabîyye li-târîhi'l-Magrib*, Dârülbeyzâ 1404/1983, I, 142-143; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-edebi'l-'Arabî fi'l-aşri'l-ḥadis*, Beyrut 1985, II, 271-276; A. Delpech, "Résumé du Bostane (Le Jardin) au dictionnaire biographique des saints et savants de Tilimsane", *RAfr.*, XXVII (1883), s. 380-399; XXVIII (1884), s. 133-160, 355-371; J. C. Vadet, "İbn Maryam", *Elr* (İng.), III, 865; Ebû'l-Hasan Diyânet, "İbn Meryem", *DMBİ*, IV, 608.

İBRAHİM HAREKÂT

İBN MERZÜK el-HAFİD

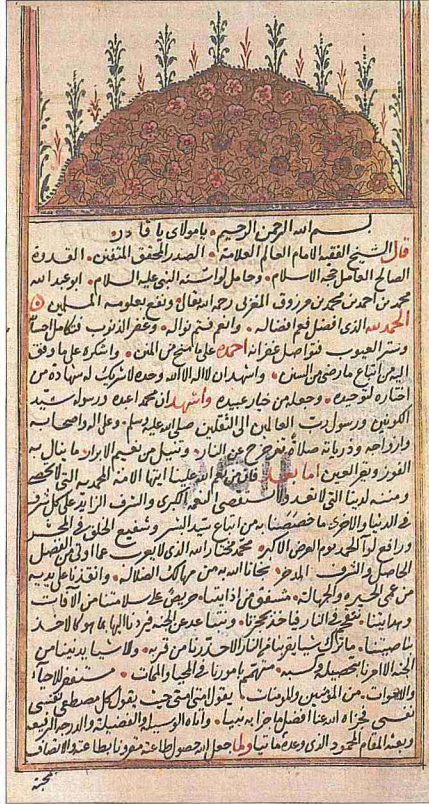
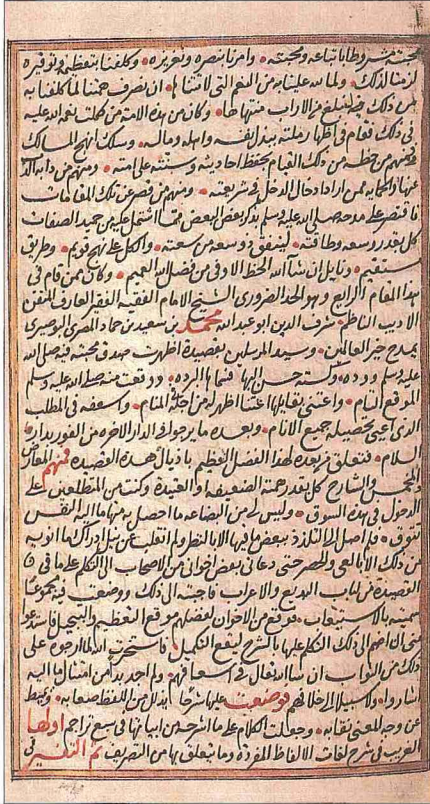
(ابن مزروق الحفيد)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Ahmed b. Muhammed el-Hafîd
el-Acisî et-Tilimsânî
(ö. 842/1439)

Mâlikî fakihî ve edip.

14 Rebülevvel 766 (9 Aralık 1364) tarihinde Tilimsân'da doğdu. İbn Merzûk el-Hatîb'in torunudur. İlk öğrenimini burada tamamladı. Başta babası, amcası ve dedesi olmak üzere Saîd el-Ukbânî, Ebû İshak el-Masmûdî, Ebû'l-Hasan Eşheb el-Gumârî, Ebû Muhammed Abdullah b. Şerîf et-Tilimsânî gibi âlimlerden ders okudu. Daha sonra Fas ve Tunus'a geçerek İbn Arafe, Ebû'l-Abbâs el-Kassâr, Ebû Zeyd el-Mekkûdî'nin derslerine katıldı. 790 (1388) yılında İbn Arafe ile birlikte hacca gitti. 819'da (1417) yaptığı ikinci hac yolculuğu esnasında özellikle Kahire'de birçok âlimle görüştü, onlardan ders ve icâzet aldı. Bunlar arasında İbn Haldûn, İbn Hacer el-Askalânî, Firûzâbâdî, Muhibbüddin İbn Hişâm, Sirâcüddin Ömer b. Raslân el-Bulkinî, Hâfız Zeynüddin el-İrâkî, Sirâcüddin İbnü'l-Mülakkın, Nûreddin el-Heysemî, Ebû Tâhir İbnü'l-Küveyk, Bedreddin İbnü'd-Demâmîni, Ebû Abdullah el-Haffâr, Ebû Muhammed İbn Cüzey el-Kelbî, Ebû Zû'r'a el-İrâkî, Aynî, İbn Allâk, İbnü'l-Haşşâb gibi o dönemin meşhur âlimleri sayılabilir. Dinî ve aklî ilimler yanında Arap dili ve edebiyatı alanında yetkin bir âlim olarak adını duyuran İbn Merzûk'un talebeleri arasında Ebû Zeyd Abdurrahman es-Seâlibî, Ebû'l-Ferec b. Ebû Yahyâ eş-Şerîf et-Tilimsânî, Yahyâ b. İdrîs el-Mâzûnî, Ebû'l-Hasan el-Kalasâdî, İbn Zekrî et-Tilimsânî, Ebû Abdullah et-Tenesî, Nasr ez-Zevâvî gibi âlimler vardır. Bazı diplomatik görevlerde de bulunan İbn Merzûk 14 Şâban 842'de (30 Ocak 1439) Tilimsân'da vefat etti.

İbn Merzûk el-Hafîd, dedesi İbn Merzûk el-Hatîb gibi ilmi birikimi, zekâsının kıvraklığı, etkilî hitabeti, tefsir ve rivayet ilimlerine vukufu, başta Mâlikî mezhebi olmak üzere fıkıh mezheplerini ihatası, güç meseleleri çözmedeki başarısı, bid'atlara karşı mücadelesi ve güzel ahlâkıyla şöhret bulmuş bir âlim olup "şeyhülislâm, allâme, hüccet, hâfız" gibi unvanlarla anılmıştır. Talebelerine Mâlikî fıkıhı yanında diğer üç mezhebe ait çeşitli fıkıh metinlerini de okutması, mezhep taassubundan uzak müctehid bir âlim olduğu nu göstermektedir.

İbn Merzûk el-Hafîd'in el-İstî'âb li-mâ fî Kaşîdeti'l-Bürde mine'l-beyân ve'l-râb adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1153)

Eserleri. 1. el-Metcerü'r-rabîh ve'l-mes'û'r-racîh ve'l-marhabû'l-faşîh ve'l-vechû's-sabîh ve'l-hulku's-semîh fi şerhi'l-Câmî'i's-saḥîh. Buhârî'nin el-Câmî'u's-saḥîh'inin şerhi olup tamamlanmadığı ifade edilmektedir (Sehâvî, VII, 50). Cîlâlî, eserini Cezayir'de el-Câmî'u'l-ce'dîd'in Kütüphanesinde mevcut iki cildinin (nr. 143, 443) müellif hattıyla yazılmış olduğunu, ancak I. cildin kaybolmasından sonra yerine muhtemelen Seâlibî'nin istinsah ettiği bir nüshanın konulduğunu söylemektedir (Târîhu'l-Cezâ'iri'l-âam, II, 215). **2. el-Mefâtîhu'l-merzûkiyye li-hallî'l-aḳfâl ve'stihrâci haberî (habâya)'l-Hazreciyye.** Kafiye ve aruz ilmine dair el-Hazreciyye adlı eserin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1966; Escorial Library, nr. 332; Tunus, Mektebetü câmiî'z-Zeytûne, Mansûr, nr. 226). **3. İsmâ'u's-şum fi işbâtî's-şeref min cihe-ti'l-üm.** Cezayir'de el-Mektebetü'l-vatanîyye'de kayıtlı (nr. 2067) bir nüshası bulunmaktadır. **4. İzhârü şdkı'l-meved-de fi şerhi'l-Bürde.** Bûsîrî'nin meşhur kasidesine yazılmış bir şerhtir (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1306; Süley-

maniye Ktp., Yenicami, nr. 964, Serez, nr. 3961, Kadizade Mehmed, nr. 409; Fas Hizânetü'l-Karaviyyîn'deki yazma nüshaları için bk. M. Âbid el-Fâsî, I, 295-297; III, 203-204, 206). **5. el-İstî'âb li-mâ fî Kaşîdeti'l-Bürde mine'l-beyân ve'l-râb.** Müellifin aynı kasideye yazdığı diğer bir şerhtir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1153). **6. Nihâyetü'l-emel fi şerhi Kitâbi'l-Cümel.** Hûnecî'nin mantıkla ilgili eserinin şerhidir (Escorial Library, nr. 614, 654). **7. er-Ravza.** İbn Liyûn ve Zeynüddin el-İrâkî'nin el-Elfiyye adlı hadis ilimlerine dair eserlerinin bir araya getirilmesiyle yazılmıştır (Escorial Library, nr. 1517/1). **8. el-Hadîka.** Üsteki eserin muhtasarı olup Escorial Library'de kayıtlı (nr. 1517/2) başlıksız yazma muhtemelen bu esere aittir. **9. İğtinâmü'l-furşa fi muhâdeşâtî âlimi Kafsa.** Kafsa ulemâsından Ebû Yahyâ İbn Akîbe'nin çeşitli konularla ilgili sorularına verdiği cevaplardan ibarettir (Brockelmann, I, 345). **10. el-Menza'u'n-nebîl fi şerhi Muhtasarı Halîl.** Tamamlanmamış bir eserdir (Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, nr. 442; el-Hizânetü'l-melekiyye, nr. 508, 6783; Fas, Hizânetü'l-Karaviyyîn, nr. K. 265).

İbn Merzûk'un kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *Envâ'u'z-zerârî fi mükerreratî'l-Buhârî*, ez-Zeḥâ'irü (el-Mefâtîhu)'l-kırtâsiyye fi şerhi's-Şukrâtîsiyye, *Urcûze fi'l-Mikât* (el-Mukni'u's-şâfi), *el-Mi'râc ilâ istimtâri fevâ'idî İbn Sirâc*, *en-Nuşu'l-hâliş fi'r-red 'alâ müdde'i rütbeti'l-kâmil li'n-nâkîş*, *Şerhu't-Teshîl*, *Ravzatü'l-edîb fi şerhi'l-Tehzîb*, *el-Âyâtü'l-beyyînât fi vechi delâleti'l-mu'cizât*, *ed-Delîlû'l-vâdîhu'l-ma'lûm 'alâ tahâreti varaḳı'r-Rûm* (eserlerinin bir listesi için bk. Ahmed Bâbâ et-Tinbûktî, s. 506-508; Makkarî, V, 429-430).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dau'ü'l-lâmi'*, VII, 50-51; Bedreddin el-Karâfî, *Teuṣîhu'd-Dîbâc* (nşr. Ahmed eş-Şüeyvî), Beyrut 1403/1983, s. 171-173; Ahmed Bâbâ et-Tinbûktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 499-510; Makkarî, *Nefḥu't-tîb*, V, 420-433; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 436; Brockelmann, *GAL*, I, 345; İzzâhu'l-meknûn, I, 7; İbn Süde, *Delîlû mü'errihi'l-Magribi'l-aḳşâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 233; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrişü maḥtûṭâtî Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1399-1400/1979-80, I, 295-297; III, 203-204, 206; Abdurrahman b. Muhammed el-Cîlâlî, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-âam*, Beyrut 1400/1980, II, 212-216; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrişü'l-fehâris*, I, 523-525; Hifnâvî, *Ta'rîfu'l-halef bi-ricâli's-selef*, Beyrut 1402/1982, I, 128-140; Abdülazîz Binabdullah, *Ma'lemetü'l-fıkhî'l-Mâlikî*, Beyrut 1403/1983, s. 97; M. Hadj-Sadok, "İbn Merzûk", *El*² (İng.), III, 866; Ferâmürz Hâc Minûçihri, "İbn Merzûk", *DMB*, IV, 606-607. SAFFET KÖSE

İBN MERZÜK el-HATİB

(İbn Merzûk el-Hatîb)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Acîsî et-Tilimsânî (ö. 781/1379)

Mâlikî fakîhi, muhaddis, hatip ve devlet adamı.

710 (1310) veya 711 (1311) yılında Tilimsân'da doğdu. İfrîkiye'nin güneyinde yaşayan Benî Acîs kabilesine mensup olup dedesinin büyük dedesi Merzûk, V. (XI.) yüzyılın sonlarına doğru Hilâfîler'in bölgeye hâkim olması üzerine buradan göç ederek Tilimsân'a yerleşmiş, ailenin üç asır boyunca çeşitli dinî ve resmî görevlerde bulunan fertleri ona nisbetle İbn Merzûk diye anılmıştır. Ailenin en çok tanınan şahsiyetlerinden biri olan Şemseddin İbn Merzûk "hatîb", "reis" ve "ced" sıfatlarıyla bilinmektedir. Torunu İbn Merzûk "el-Hafîd", onun oğlu İbn Merzûk "el-Keffî", onun oğlu İbn Merzûk "Hafîd" (el-Hatîb) diye tanınmıştır.